

in haar eerste artikel schrijft: gij zult geen andere geboden voor mijn aangezicht hebben, dan is daarmee vanzelf erkend, dat ook de vraag naar de leemten in de *wet* een vraag is, die zonder voorbehoud en volstrekt ontkennend is te beantwoorden. Zien wij echter eerst wat onder *leemte* te verstaan is.

Het laat zich denken, dat de inhoud eener wettelijke ordening wordt getoetst aan een of meer andere ordeningen, die dezelfde praedicabiliteitssfeer ⁷⁾ gemeen hebben. De vraag is nu of zulk een regeling het karakter van rechtsregeling daardoor verliest, dat het ethisch of conventioneel bewustzijn een afkeurend oordeel over haar behoort uit te spreken. Houdt een ordening van het sociale leven op, *rechtsorde* te zijn, *wijl* haar inhoud op het gebied, waarop ook de zeden, moraal enz. hunne postulaten stellen, met deze postulaten in strijd zijn? M. i. moet deze vraag kortweg en beslist ontkennend worden beantwoord. Zoodra men aanneemt, dat recht iets *anders* is dan moraal, zeden, normen der religie, spreekt het immers vanzelf, dat bij normencollisie de rechtsnorm niet ophoudt norm van het *recht*, de zedenorm enz. norm van de *zede* enz. te zijn.

Denkbaar is echter, dat men ons wijst op een systeem van normen of ook op een idee, waarnaar elke rechtsregel behoort te zijn gericht en geleid. Het is mogelijk, dat dan een disharmonie aanwijsbaar is; men spreekt hier wel van *rechtspolitische*, *normatieve* of *critische* leemten. Men kan nu van meening zijn en beweren, dat eenige rechtsordening daarom reeds geen recht, geen positief recht, zijn kan, daarom hare rechtskwaliteit komt te verliezen, *wijl* zij met deze rechtsidee strijdt ⁸⁾. Te ontkennen is echter niet, dat toch een regeling is getroffen — zij het ook eene, die niet door de idee is geleid. Langs den weg der critische waardeering, der kwalitatieve bepaling, kan ik eerst dan tot de conclusie komen, dat de wet een normatieve leemte bevat, als is komen vast te staan, dat er een regeling getroffen is. Want hierover kan geen twijfel meer bestaan, de rechtsidee is niet, zooals vroeger gemeend werd, speculatief maar is functioneel, dynamisch, critisch. Ze zift, sluit uit, maar brengt niet zelf een rechtsorde of een rechtsregeling. De rechtsidee onderstelt dus altijd een regeling ⁹⁾.

Staat dit vast, dan is stellig mogelijk, dat ik dezen regel, hem